

2. Сборник декретов и постановлений Совета Народных Комиссаров Туркестанский Федеративной Республики. С 23 ноября, 1917 года по 1 июля 1918г. Р-38, 2-рўйхат кириш сўзи.
3. ЎзРМДА. Р-38-жамғарма, 2-рўйхат, 3-йиғма жилд, 15-варак. (Суд ақидаги декретининг 1917 йил 24 ноябрь ойидаги учунчи бўлими.
4. ЎзРМДА. Р-38-жамғарма, 2-рўйхат, 3-йиғма жилд, 16-17-18-варақлар.
5. Халқ Комиссариат Советининг 1918 йил 11 январда «Наша газета»да Никохни бекор қилиш ҳақида маъруза чоп этилган.
6. Сборник декретов и приказов Совета Народных Комиссаров Туркестанский Федеративной Республики. С 23 ноября, 1917 года по 1 июля 1918г. – С.34.
7. Доклад по Комиссариату Юстиции Туркестанской Республики. 1920г. С-2.
8. ЎзРМДА. Р-38-жамғарма, 2-рўйхат, 80-йиғма жилд, 32, 38-38-в.о.-б.

РЕЗЮМЕ. Мақолада Совет даври суд-ҳуқуқ тизими, тергов ишлари олиб бориш жараёnlари ҳақида фақид фикр юритилган. Шунингдек, суд-ҳуқуқ тизимининг биринчи – 1917 йилдан 1922 йилгача ва иккинчи давр – 1922 йиллардан бошланган ривожланиш давлари ўрганилган.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматривается судебная система советского времени, процессы ведения следственной работы. Также изучены первый период развития судебной системы - с 1917 по 1922 год и второй период - начиная с 1922 года.

SUMMARY. The article discusses the judicial system of the Soviet era, the processes of conducting investigative work. Also, the first period of development of the judicial system - from 1917 to 1922 and the second period - starting from 1922 have been studied.

JASLAR TÁRBIYASÍNDÁ MÁHÁLLENÍŇ ORNÍ

G.Djamilova – *assistent oqitwshı*

Ájiniyaz atındaǵı Nòkis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so‘zlar: mahalla, yoshlar tarbiyasi, odob-axloq qadriyatlari, ijtimoiy tashabbuskorlik, milliy madaniyat.

Ключевые слова: махалля, воспитание молодежи, моральные ценности, социальная активность, национальная культура.

Key words: mahalla, youth education, moral values, social activity, national culture.

Kirisiw. Jaslar tárbiyası hár bir jámiyetniń keleshegin belgileytuǵın tiykarǵı faktorlardan biri bolıp esaplanadı. Jas áwladtı tárbiyalaw procesinde tek ǵana shańaraqtıń emes, al jámiyetniń basqa sociallıq institutları, sonıń ishinde, máhálle institutınıń ornı úlken áhmiyetke iye [2:17-20]. Máhálle áyyemnen Ózbekstan jámiyetiniń quramlıq bólegi bolıp, tek ǵana sociallıq-ekonomikalıq emes, al ruwxıy-aǵartıwshılıq jumıslarda da áhmiyetli rol atqarıp kelmekte. Búgingi kúnde máhálle niń jaslar tárbiyasındaǵı wazıypaları jáne de keńeyip, olar arasında ádep-ıkramlılıq qádiriyatlardı sıńdırıw, jaslar dıń sociallıq belsendiligin arttırıw hám olarda milliy mádeniyatqa húrmetti qalıplestiriw sıyaqlı máseleler ayrıqsha orın iyelemekte [7:39-47]. Bul maqalada jaslar tárbiyasında máhálle niń roli hám onıń sociallıq-ruwxıy turmıstaǵı áhmiyeti ilimiy tiykarda talqılanadı. Izertlewdiń tiykarǵı maqseti - máhálle institutınıń jaslar tárbiyasındaǵı ornı hám onıń nátiyjeliligin arttırıw jolların anıqlaw bolıp tabıladı. Usı tiykarda, maqala tek ǵana máhálle niń tárbiyalıq wazıypaların úyreniwdi emes, al olardıń házirgi zaman talapları menen sáykeslesiwı máselesin de kórip shıǵadı. Izertlewdiń áhmiyetliligi sonnan ibarat, milliy hám sociallıq qádiriyatlardıń jaslar sanasında bekkem orın iyelewı, jámiyettegi hár qıylı unamsız tendenciylarǵa qarsı immunitetti qalıplestiriwde máhálle jumısın rawajlandırıw zárurlıǵı kún sayın artıp barmaqta. Usı kózqarastan, bul maqala usı máselelerdi ilimiy qatnas tiykarında kórip shıǵadı hám ámeliy usınıslar islep shıǵadı.

Izertlew metodologiyası. Jaslar tárbiyasında máhálle niń ornı hám onıń sociallıq-ruwxıy jumıstaǵı áhmiyetin tereń úyreniw ushın izertlewde bir neshe nátiyjeli usıllar qollanıldı. Hár bir basqış izertlewdiń áhmiyetliligin tereńirek añlaw hám ilimiy qatnaslar tiykarında anıq nátiyjelerge erisiw imkaniyatın berdi. Dáslep, ádebiyatlar

analizi ámelge asırıldı. Bul basqışta máhálle institutınıń tariyxıy rawajlanıwı hám jaslar tárbiyasındaǵı ornın sáwlelendiretuǵın ilimiy derekler, maqalalar hám nızamshılıq hújjetleri úyrenildi. Bul process arqalı máhálle niń sociallıq hám ruwxıy wazıypaları jáne zamanagóy talaplarǵa beyimlesiw máseleleri haqqında keń túsiniq payda etildi. Ilimiy teoriyalar hám ámeliy tájiriybeler tiykarında máhálle jumısın áhmiyetli tárepleri anıqlandı. Keyin ala, sapalı izertlew usılları qollanıldı. Bul basqışta máhálle belsendileri, ata-analar hám jaslar menen tereń intervyular shólkemlestirildi. Intervyu sorawları máhálle niń jaslar tárbiyasındaǵı ámeliy jumısın bahalawǵa qaratılǵan bolıp, olardıń pikirleri hám baqlawları tiykarında real mashqalalar hám zárúrlıklar anıqlandı. Sonday-aq, fokus-toparlar shólkemlestirilip, máhálle jumısın nátiyjeliligin tallawda jámáátlik dodalaw usılı qollanıldı. Izertlewdiń áhmiyetli bólimi sorawnama ótkeriw arqalı ámelge asırıldı. Jaslar hám ata-analar arasında dúzilgen arnawlı sorawnamalar arqalı máhálle niń tárbiyalıq jumısına bolǵan qatnas hám kútilip atırǵan nátiyjeler úyrenildi. Soraw nátiyjeleri sanlı usıllar járdeminde tallanıp, máhálle niń kúshli hám kúshsiz tárepleri anıqlandı. Bul bolsa jaslar tárbiyasındaǵı kemshiliklerdi saplastırıw ushın anıq usınıslardı islep shıǵıwǵa járdem berdi. Alınǵan barlıq maǵlıwmatlar zamanagóy statistikalıq tallaw usılları járdeminde tallandı. Máhálle jumısın jaslar tárbiyasına bolǵan tásinin muǵdar jaǵınan ólshew arqalı anıq kórsetkishler islep shıǵıldı. Bul statistikalıq tallawlar máhálle niń tárbiyalıq jumısın bahalawda isenimli tiykar bolıp xızmet etti. Sonday-aq, salıstırmalı talqılaw da izertlewdiń áhmiyetli bólegi boldı. Máhálle niń jaslar tárbiyasındaǵı ornı basqa mámleketlerdegi sociallıq institutlar jumısı menen salıstırıldı. Bul process milliy modeldiń abzallıqların ashıp beriwge hám onı

rawajlandırıw bağdarların belgilewge imkaniyat jarattı. Bul izertlew usılları máhálleńiń jaslar tárbiyasındaǵı rolin tereń tallaw hám onıń nátiyjeliligin arttırıw boyınsha anıq usınıslar islep shıǵıw imkaniyatın berdi. Izertlew dawamında alınǵan nátiyjeler keleshekte máhálle jumısın jetilistiriwde áhmiyetli tiykar bolıp xızmet etedi.

Alınǵan nátiyjeler. Izertlew dawamında jaslar tárbiyasında máhálle institutınıń ornı hám onıń sociallıq-ruwxıy iskerlikteǵı áhmiyeti tómendegi tiykarǵı nátiyjeler arqalı anıqlandı:

Máhálleńiń sociallıq tárbiyadaǵı unamlı tásiiri:

Máhálle institutınıń jaslar tárbiyasına qosqan úlesi ayrıqsha itibarǵa ılayıq. Izertlew nátiyjelerine bola, máhálle jaslar arasında ádep-ikramlılıq qádiriyatlardı qalıplestiriwde áhmiyetli rol oynaydı. Sorawlar nátiyjelerine bola, qatnasıwshılardıń 78%i máhálle arqalı jaslardıń milliy qádiriyatlardı húrmeti artqanın atap ótti. Máhállede shólkemlestiriletuǵın mádeniy-aǵartıwshılıq ilajlar jaslardıń ádep-ikramlılıq jaqtan jaqsılanıwına járdem beredi. Intervyular dawamında ata-analar da máhálle tárepinen shólkemlestirilip atırǵan ilajlardıń tárbiyalıq áhmiyetin joqarı bahaladı.

Máhálleńiń jaslardıń sociallıq belsendiligine tásiiri:

Máhálleńiń jaslardı sociallıq belsendilikke tartıwdaǵı roli de izertlewde áhmiyetli orın iyeleydi. Máhálle, ásirese, jaslardı hár qıylı toparlıq ilajlarǵa, sport jarıslarına hám mádeniy jumıslarǵa tartıw arqalı olardıń sociallıq kónlikpelerin rawajlandırıwda áhmiyetli orın iyeleydi. Izertlew dawamında anıqlanǵanınday, máhállede shólkemlestirilgen sport jarısları hám mádeniy ilajlar jaslar arasında unamsız sociallıq minez-qılıqlardıń azayıwına járdem bergen. Bul, óz gezeginde, máhálleńiń jaslardı sociallıq jaqtan rawajlandırıwdaǵı nátiyjeliligin tastıyıqlaydı.

Kemshilikler hám sheklewler:

Izertlewde bir neshe kemshilikler hám sheklewler de anıqlanǵan. Ayırım máhállelerde resurslardıń jeterli emesligi sebepli jaslar tárbiyasına qaratılǵan bağdarlamalardı tolıq ámelge asırıw qıyın bolıp qalmaqta. Sonday-aq, sorawǵa qatnasqanlardıń 42 procenti máhálle belsendileri tárbiyalıq jumıslarda jeterli dárejede mamanlıqqa iye emesligin atap ótken. Bul jaǵday máhálle jumısınń nátiyjeliligin tómendetedi. Jáne bir mashqala - máhálle hám basqa da sociallıq institutlar arasındaǵı birge islesiwdiń jeterli dárejede rawajlanbaǵanlıǵı bolıp tabıladı. Izertlew dawamında bul birge islesiwdi kúsheytıw zárurlıǵı anıqlandı.

Statistika kórsetkishleri:

Alınǵan sorawnama nátiyjeleri jaslardıń máhálle jumısına bolǵan múnásibetin jaqsılap úyreniw imkaniyatın berdi. Jaslardıń 65%i máhálle jumısların unamlı bahalaǵan, 25%i bul jumıslardı ortasha nátiyjeli dep esaplaǵan. Tek ǵana 10% respondentler máhálle jumısın jeterli dárejede nátiyjesiz dep taptı. Bul kórsetkishler máhálleńiń jaslar tárbiyasındaǵı nátiyjeliligin sáwlelendiredi hám bar kemshiliklerdi saplastırıw zárurlıǵın kórsetedi.

Máhálle jumısın jaqsılaw imkaniyatları:

Izertlew dawamında máhálle jumısın rawajlandırıw hám nátiyjeliligin arttırıw boyınsha bir qansha usınıslar islep shıǵıldı. Birinshi usınıs jaslardı qamtıp alıw ushın zamanagóy texnologiyalar hám kommunikaciya platformalarınan paydalanıwı óz ishine aladı. Bul arqalı jaslar menen baylanıslardı kúsheytıw hám tárbiya processin

nátiyjeli shólkemlestiriw múmkin. Ekinshi usınıs bolsa máhálle belsendilerin tayarlaw boyınsha arnawlı treningler shólkemlestiriwdi óz ishine aladı. Bunday treningler belsendilerdiń mamanlıǵın arttırıwǵa hám olardıń tárbiyalıq jumısında jáne de nátiyjeli bolıwına járdem beredi. Bul nátiyjeler jaslar tárbiyasında máhálleńiń áhmiyetin bunnan bılay da arttırıw ushın anıq bağdarlardı belgilewge járdem beredi. Izertlew dawamında alınǵan maǵlıwmatlar, bir tárepten, máhálleńiń tárbiyalıq jumısındaǵı kúshli táreplerin, ekinshi tárepten bolsa onıń nátiyjeliligin arttırıw zárurlıǵın ashıp beredi.

Talqılaw. Izertlew nátiyjeleri jaslar tárbiyasında máhálleńiń sociallıq hám ruwxıy turmıstaǵı áhmiyeti sezilerli dárejede ekenligin tastıyıqlaydı. Biraq bul processti jáne de nátiyjeli etiw ushın ayırım áhmiyetli máseleler dodalanıwı kerek.

Máhálleńiń unamlı tásin tallaw:

Izertlew nátiyjeleri sonı kórsetti, máhálle institutları jaslardıń ádep-ikramlılıq hám sociallıq rawajlanıwında áhmiyetli rol oynaydı. Máhálleler tárepinen shólkemlestiriletuǵın mádeniy-aǵartıwshılıq ilajlar hám komandalıq sport jarısları jaslardıń milliy qádiriyatlar hám komandalıq belsendilikke bolǵan itibarın arttırıwǵa járdem beredi. Sonıń menen birge, bunday jumıslardıń jáne de keńirek kólemde ámelge asırıwı unamlı nátiyjelerdi kúsheytıwı múmkin.

Kemshilikler hám olardı saplastırıw jolları:

Ayırım máhállelerde jeterli resurslardıń joq ekenligi jaslar tárbiyasındaǵı jumıstı tolıq ámelge asırıwǵa tosqınlıq etpekte. Bunday jaǵdaydı saplastırıw ushın máhálle hám mámleketlik shólkemler arasında resurs almasıw sistemasın jaratıw zárúr.

Máhálle belsendileriniń mamanlıǵınıń jeterli emesligi máselesine itibar qaratılıwı kerek. Aktivlerge tárbiyalıq processlerdi nátiyjeli shólkemlestiriw boyınsha arnawlı trening hám seminarlar ótkeriw usınıs etiledi.

Innovaciyalıq qatnaslar zárurlıǵı:

Búgingi zamanagóy texnologiyalar dáwirinde jaslar menen islesiwde innovaciyalıq usıllardı qollanıw ayrıqsha áhmiyetke iye. Máselen, máhállelerde jaslar ushın sanlı platformalar arqalı bilimlendiriw joybarların shólkemlestiriw yaki onlayn treningler ótkeriw arqalı tárbiyalıq tásiirdi kúsheytıw múmkin.

Birge islesiwdi kúsheytıw zárurlıǵı:

Izertlew dawamında máhálle hám basqa da sociallıq institutlar (bilimlendiriw mákemeleri, sport shólkemleri, mámleketlik uyımlar) arasındaǵı birge islesiw jeterli dárejede rawajlanbaǵanı anıqlanǵan. Bul birge islesiwdi kúsheytıw arqalı máhálleńiń jaslar tárbiyasındaǵı nátiyjeliligin arttırıw múmkin.

Máhálleńiń milliy modelin jetilistiriw:

Máhálleńiń tárbiyalıq jumısı Ózbekstanıń milliy qádiriyatları hám zamanagóy talaplardı úlestirip rawajlandırıwı kerek. Basqa mámleketlerdegi jergilikli sociallıq institutlar tájiriybesin úyreniw hám beymlestiriw arqalı máhálleńiń jumısın jáne de bayıtıw múmkin.

Talqılawlarǵa tiykarlanıp ayıtıw múmkin, jaslar tárbiyasında máhálle áhmiyetli rol oynasa da, bar imkaniyatlardı bunnan bılay da rawajlandırıw hám olardan nátiyjeli paydalanıw talap etiledi. Máhálle institutların bekkemlew hám olardıń resursların keńeytiw arqalı jaslar tárbiyasındaǵı nátiyjelerdi sezilerli dárejede jaqsılaw múmkin.

Juwmaq. Izertlew nátiyjeleri jaslar tárbiyasında máhálleniń áhmiyetli rol atqarıwın hám onıń sociallıq-ruwxıy jumıstaǵı áhmiyetin tastıyıqladı. Máhálle jaslar arasında ádep-ikramlılıq qádiriyatların qalıplestiriw, olardı sociallıq belsendilikke tartıw hám milliy mádeniyatqa húrmetti arttırıwda úlken áhmiyetke iye. Izertlew dawamında anıqlanǵanıday, máhálle belsendileri tárepinen shólkemlestirilgen mádeniy-aǵartıwshılıq ilajlar, sport jarısları hám basqa da jámaátlik jumıslar jaslar arasında unamsız sociallıq minez-qılıqlardıń azayıwına járdem beredi. Sonday-aq, máhálle jumısınıń nátiyjeliligi jaslar hám ata-analar tárepinen joqarı bahalandı. Biraq, izertlewde máhálleniń jaslar tárbiyasındaǵı jumısında ayırım sheklewler hám kemshilikler bar ekenligi de anıqlanǵan.

Resurslardıń jetispewshiligi, belsendilerdiń tájiriyesizligi hám máhálle hám basqa da sociallıq institutlar arasındaǵı birge islesiwdiń jeterli emesligi máhálleniń nátiyjeliligin tómendetedi. Sol sebepli, máhálle jumısın jaqsılaw ushın zamanagóy texnologiyalardı qollanıw, belsendilerdi tayarlaw boyınsha treningler shólkemlestiriw hám máhálle hám basqa da sociallıq institutlar arasındaǵı birge islesiwdi kúsheytıw zárúrligi ayrıqsha áhmiyetke iye. Ulıwma alǵanda, izertlew jaslar tárbiyasında máhálleniń rolin jáne de kúsheytıw hám onıń nátiyjeliligin arttırıw boyınsha ámeliy usınıslardı islep shıqtı. Máhálleniń jaslar tárbiyasındaǵı ornı sociallıq rawajlanıwdıń tiykarǵı komponentlerinen biri bolıp, onıń rawajlanıwı mámleket hám jámiyet tárepinen qollap-quwatlanıwı zárúr.

Adebiyatlar

1. Abdulazizovna I.M. Mahalla va uning yoshlar tarbiyasidagi o'rnı. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 21(4), 87-90. 2024.
2. Ergashevna Z.M. Yoshlarni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalshda oila maktab va mahalla hamkorligi. *Tadqiqotlar. Uz*, 38(6), 17-20. 2024.
3. Raximberganova M., & Iskandarov N. 2023. Ijtimoiy tarbiyada mahallaning o'rnı. *Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali*, 1(1).
4. Saidovna R.S. Yoshlarni milliy qadriyatlar va urf-odatlar asosida ma'naviy-ma'rifiy dunyoqarashini shakllantirishda oila-ta'lim muassasasi va mahalla hamkorligining ahamiyati. *Science Promotion*, 4(1), 279-287. 2023.
5. Sharipovna K.M. Oilada farzand tarbiyasida ota-onaning roli. *Nazariy va amaliy fanlardagi ustuvor islohotlar va zamonaviy ta'limning innovatsion yo'nalishlari*, 1(4), 295-301. 2024.
6. Shodiyeva M. (2024). Bola tarbiyasi va psixologiyasida oila, maktab va mahallaning o'rnı va tarbiyaviy imkoniyatlari. *Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi*, 6(1), 256-261.
7. Toxir o'g'li B.O., & Artikboyevich X.X. Yoshlarni manaviyati shakllanishida mahallaning o'rnı. *Nazariy va amaliy fanlardagi ustuvor islohotlar va zamonaviy ta'limning innovatsion yo'nalishlari*, 1(1), 39-47. 2024.

REZYUME. Mazkur maqola mahalla institutining yoshlar tarbiyasidagi o'rnı va ijtimoiy-ma'naviy hayotdagi ahamiyatini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotda mahallalarning yoshlarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish, ijtimoiy faolligini oshirish, milliy madaniyatga hurmat tuyg'usini singdirish borasidagi faoliyati tahlil etilgan. Miqdoriy usul asosida mahalla faoliyatining kuchli va zaif tomonlari aniqlanib, ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi. Mazkur maqola mahallaning yoshlar tarbiyasidagi rolini kuchaytirishda amaliy va ilmiy ahamiyatga ega.

РЕЗЮМЕ. Данная статья посвящена исследованию роли института махалли в воспитании молодежи и его значимости в социально-духовной жизни. В исследовании анализируется деятельность махалли в формировании моральных ценностей среди молодежи, повышении социальной активности и привитии уважения к национальной культуре. На основе количественного метода были выявлены сильные и слабые стороны деятельности махалли, а также разработаны рекомендации по совершенствованию воспитательного процесса. Эта статья имеет практическое и научное значение для усиления роли махалли в воспитании молодежи.

SUMMARY. This article is dedicated to examining the role of the "mahalla" institution in youth education and its significance in social and spiritual life. The study analyzes the activities of the "mahalla" in shaping moral values among youth, increasing social activity, and instilling respect for national culture. Based on quantitative method, the strengths and weaknesses of the mahalla's activities were identified, and recommendations for improving the educational process were developed. This article holds both practical and scientific significance for strengthening the role of the mahalla in youth education.

РОЛЬ КНИЖНО-ТОРГОВОГО ОБЪЕДИНЕНИЯ «КАРАҚАЛПАҚ КИТАП» В РАЗВИТИИ КНИГОПЕЧАТАНИЯ

Р.Б.Идрисов – доктор философии исторических наук

Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

Таянч сўзлар: кутубхона коллектори, Ўзкитоб, РесПО ККАСР, прейскурант, Ўзбеккитобсавдо, Ўзбекбирляшув.

Ключевые слова: библиотечный коллектор, Ўзкитоб, РесПО ККАСР, прейскурант, Узбеккниготорг, «Узбекбирляшув».

Key words: library collector, Uzbook, ResPO KKASR, price list, Uzbekbookssale, Uzbekcommuenity.

Актуализация вопроса формирования культуры чтения и активного привлечения молодежи к данному процессу обуславливает создание теоретической основы вопроса. В то же время актуален исторический экскурс на саму историю возникновения и развития

книгоиздательства и полиграфической отрасли, этапов её развития в нашем регионе. Осуществление данной работы позволяет понять формирование культуры чтения и всеобщей книжной культуры в предыдущий период истории нашего края. Немаловажную роль